Sapientiana 2 (2009/2) 61–69.

SOMORJAI ÁDÁM OSB

A II. Vatikáni Zsinat meghirdetése és a magyarországi főpásztorok. Mindszenty József és Shvoy Lajos esete

Ez év elején, január 25-én volt ötven éve, hogy Boldog XXIII. János pápa meghirdette a II. Vatikáni Zsinat megnyitását, a Falakon kívüli Szent Pál-bazilikában. E nyáron volt ötven éve, hogy 1959. június 18-án Tardini bíboros államtitkár kézjegyével ellátva elindult a zsinati előkészítő kérdőív a világegyház 2594 püspökének, 156 rend általános rendfőnökének, továbbá a katolikus egyetemeknek és teológiai karoknak.[1]

Magyarországra tizenhat főpásztornak (tíz megyéspüspöknek, a pannonhalmi főapátnak és öt segédpüspöknek) küldték ki ezt a kérdőívet. A főpásztorok nevei megjelentek nyomtatásban, a II. Vatikáni Zsinat aktáiban, 1960-ban. A bonyolult számozású és számos kötetből álló dokumentációnak a bibliográfiai leírása sem könnyű.[2] Első sorozatából, amely a *Commissio antepreparatoria* anyagát tartalmazza, a mutatókat tartalmazó kötetben található meg a magyarországi főpásztorok névsora.[3]

A következőkben két főpásztor esetét ismertetjük. Első helyen Mindszenty József bíboros hercegprímás, esztergomi érsekét, akinek a nevénél a Pápai Évkönyvben az akadályozott (*impedito* [olasz], *impeditus* [latin]) megjegyzést találjuk, és akihez a Vatikáni Államtitkárság előbb a budapesti olasz követségen

---

1 Vö. HUBER JEDIN: *Das Zweite Vatikanische Konzil,* in Huber Jedin – Konrad Repgen (Hrsg.): *Handbuch der Kirchengeschichte VII. Die Weltkirche im 20. Jahrhundert*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1979/1985, 97 skk., itt: 104. Lásd még: ROGER AUBERT: *La preparazione*, in Maurilio Guasco – Elio Guerriero – Francesco Traniello (eds.): *Storia della Chiesa XV/1. La Chiesa del Vaticano II (1958–1978),* San Paolo, Cinisello Balsamo, 1995, 135.

2 *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando,* cura et studio Secretariae Pontificiae Commissionis Centralis Praeparatoriae Concilii Vaticani II., Series I (Antepreparatoria). Typis Polyglottis Vaticanis, 1960.

3 In: *Indices,* 268–269, lásd a mellékletet.

keresztül, utóbb a bécsi apostoli nuncius útján kísérelte meg eljuttatni a megfelelő dokumentációt. Mint látni fogjuk, sem a zsinat meghirdetése, sem a zsinati előkészítő kérdőív nem jutott el a bíboroshoz, mert az amerikai diplomaták úgy döntöttek, hogy ez nem kívánatos az ő szempontjukból. A második helyen pedig Shvoy Lajos megyéspüspök zsinati előkészítő javaslatait tesszük közzé. Forrásunk – e nyomtatott zsinati bizottsági sorozat – szerint ő az egyetlen magyar püspök, aki válaszolt a kérdőívre.[4]

A zsinat meghirdetése és Mindszenty bíboros

A budapesti amerikai követség levéltári anyaga – a bíboros külön fondjával együtt, melynek a neve „His Eminence Files" – egy idő után, mint minden külképviseleté, bekerült a központba, a washingtoni külügyminisztériumba *(State Department),* onnan pedig az Egyesült Államok Nemzeti Levéltárába, ahol 2002 óta kutatható.[5] Ennek alapján a következő kép tárul elénk.

1959-ben Mindszenty József bíboros harmadik éve élte menedékes életét a budapesti amerikai követségen. Az amerikai diplomáciai levelezésben nyomát

---

4 Fejérdy András tanulmányában tisztázta azt a kérdést, hogy a többi püspök atya válaszai miért nem juthattak el a Vatikánba, lásd: Fejérdy András: Magyar javaslatok a II. Vatikáni Zsinatra, *Vigilia* 74 (2009/7) 548–553. A 20. sz. jegyzetben azt olvashatjuk, hogy Shvoy püspök levele németországi feladóval érkezett meg a Vatikánba, tehát kikerülte a magyar posta és az ÁEH éberségét.

5 Jelzete: RG (Record Group) 84, MLR (Master Location Register Entry Number [rövidítve: „entry"]): UD-WX 2691B, Department of State, Budapest Mission [vagy: Post] Files: Lot 75 F 163 Mindszenty. Leírása: Classified and unclassified files relating to Cardinal Mindszenty, 1956–1972, maintained by the Mission in Budapest. A levéltári anyag leírását lásd: Somorjai Ádám (szerk.): *„His Eminence Files". American Embassy Budapest. From Embassy Archives, 15 (1971) – Mindszenty bíboros az Amerikai Nagykövetségen. Követségi Levéltár 15 (1971)*, METEM, Budapest, 2008, 9–12; Somorjai Ádám – Zinner Tibor: *Majd' halálra ítélve. Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez,* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 179–181. – 2009 augusztusában személyesen is lehetőségem nyílt betekinteni a washingtoni anyagba, ahol a Kelet-európai Hivatal levéltári fondja további dokumentációt rejteget, az itt leírtak hivatali irattükrözését: NARA (National Archives and Records Administration), RG 59, MLR A1 5577., General Records of the Department of State, 1789–2002. 10. doboz. – A katalóguscédulák adatai megtalálhatók internetes keresővel is: ARC (Archival Research Catalog), www.archives.gov/research/arc (2009. szeptember).

találtuk egy pápai levélnek, amely a budapesti olasz követség ügyvivőjének szívességéből jutott el a budapesti amerikai követség ideiglenes ügyvivőjéhez, Tardini bíboros államtitkár latin nyelvű kísérőlevelével együtt, melyben kéri a levél kézbesítését Mindszenty bíboros számára. Az angol nyelvű leírás szerint XXIII. János pápának 1959. január 25-én kelt körleveléről lehet szó, amelyet a bíborosoknak küldött meg.[6] A budapesti ügyvivő fölterjesztésében kifejti, hogy a pápa választ vár minden bíborostól a fölvetett kérdésekre. Ez azt jelenti, hogy a levelezés rendszeressé válhat. A pápai levél nyilvános jellegű, mint írja, és a bíboros tudomást szerezhet létéről az újságokból. Ezért azt írja Washingtonnak, hogy a következő hét végén fogja csak átadni, ha nem kap ellenkező utasítást.[7]

---

6 Egy későbbi, 1959. március 12-én és 13-án kelt belső följegyzésből megtudható, hogy a pápai levél angol nyelvű („a copy of the English version of Pope John XXIII's address to the Lord Cardinals on January 25"), Tardini bíboros államtitkár kísérőlevelének dátuma: 1959. január 29. („a letter in Latin dated January 29 and addressed by Cardinal Tardini, the Vatican Secretary of State, to Cardinal Mindszenty") – A följegyzést készítette: Livingston T. Merchant (1903–1976), 1959–1961 között politikai ügyekért felelős külügyminiszter-helyettes. Jelzete: RG 84 (lásd 5. jegyzet), 1. doboz, 6. ő.e. (A továbbiakban idézett dokumentumokat is ugyanebben a levéltári egységben találjuk meg, ezért ennek külön feltüntetésétől eltekintünk.)

7 James W. Pratt ideiglenes amerikai ügyvivő 1959. február 27-én kelt levele Edward J. Trosthoz, az amerikai külügyminisztériumba, a Kelet-európai Hivatalba. Fordításunkban: „Tegnap az olasz ügyvivő Mindszenty bíboros számára címzett nyitott borítékot hozott, mely két iratot tartalmazott, lásd a mellékletben. Ezek: a pápának január 25-én a bíborosokhoz intézett beszéde, angol fordításban, továbbá a pápai államtitkárság (latin nyelvű) kísérőlevele Mindszenty bíboroshoz. Az olasz ügyvivő elmondta, hogy a borítékot diplomáciai postájával kapta meg, egy külügyminisztériumi tisztviselő levelének borítékjában, benne a tájékoztatás, hogy Mons. Tardini kérte, hogy az iratot küldjék meg a bíboros számára. Átvettem a borítékot, anélkül, hogy megígértem volna továbbítását.

Általában nem gondolom, hogy az erre a célra felhasznált csatornák megfelelőek volnának. Továbbá megjegyzem, hogy a pápa beszéde kifejezetten megkívánja »minden bíborostól, legyenek jelen vagy távol, a személyes és bizalmas választ« bizonyos itt tárgyalt javaslatokra. Ez, természetesen, azt jelenti, hogy a levelezés rendszeressé válhat.

Másrészről a pápa beszéde a nyilvánosság igényével hangzott el, így a bíboros figyelmét esetleg az egyházi újságok vagy lapok olvasása révén is fölkeltheti. Úgy gondolom, hogy ez a személyesen őhozzá intézett közlemény a bíboros számára az annyira szükséges megerősítést jelentheti. Ezért, ha nem ellenzi, a következő hét végén átadnám neki. Nem szólnék a küldemény érkezésének útjáról, és nem vetném föl a válaszadás kérdését."

Mivel XXIII. János pápa ugyanaznap, 1959. január 25-én hirdette meg a II. Vatikáni Zsinat összehívását, föltehető, hogy arról a szövegről van szó, amelyet megtalálunk az Apostoli Szentszék hivatalos folyóiratában, az *Acta Apostolicae Sedis*ben.[8]

A levél kézbesítését a washingtoni külügyminisztérium nem engedélyezte.[9] A küldeményt vissza kellett adni az olasz követségnek.

A témajavaslatok és Mindszenty bíboros

Amint a követségi levéltári anyagból kiderül, Mindszentynek is megküldték a témajavaslatokra vonatkozó körlevelet, de az amerikaiak nem juttatták el neki. Ennek menetét a következőképpen lehet rekonstruálni.

A bécsi amerikai nagykövet 1959. július 13-án továbbít egy számunkra ismeretlen tartalmú küldeményt Garret G. Ackerson Jr. budapesti ügyvivőnek. Levelében azt írja, hogy ezt a bécsi pápai nuncius kérésére teszi, és úgy tudja, hogy ez a bíboros államtitkár egy levelét tartalmazza. A levél kézbesítését azonban a budapesti követség nem vállalja. Az amerikaiak hosszabb levelezésben tisztázzák Mindszenty bíboros kapcsolattartásának általuk megszabott feltételeit. A budapesti ügyvivő 1959. július 16-án kelt válaszában jelzi, hogy zárt borítékot nem adhat át a bíborosnak, mert a washingtoni külügyminisztérium ezt nem engedélyezi. Csak olyan küldeményt továbbíthat, ami Washingtonon keresztül érkezett. Ezért a zárt borítékot visszaküldi és javasolja, hogy juttassa vissza a nunciusnak, azzal a javaslattal, hogy a bíboros államtitkár a washingtoni pápai delegátus útján küldje meg a külügynek. Minderre való tekintettel kettejük levelezésének másolatát megküldi a State Departmentbe, Robert McKissonnak, az európai ügyek hivatalába, aki Mindszenty bíboros ügyében illetékes. Fontosabb kérdésekben, mint a Vatikánnal való kapcsolat, úgy gondolja, Robert Murphyé az illetékesség.[10]

---

8 Sollemnis allocutio ad E.mos Patres Cardinales in Urbe praesentes habita, die XXV ianuarii anno MCMLIX, in coenobio monachorum benedictinorum ad S. Pauli extra moenia, post missarum sollemnia, quibus Beatissimus Pater in Patriarchali Basilica Ostiensi interfuerat, *AAS* 51 (1959) 65–69. Ennek szövege itt olasz nyelvű.

9 A budapesti ügyvivő 1959. március 4-én, 195. számú távirati utasítást kapott erről. Mr. Merchant 1959. március 12-én kelt emlékeztetőjében kifejti az indokokat Mr. Murphy számára. – Vö. Robert M. McKisson 1959. március 13-án kelt levelét, amelyet Garret G. Ackerson Jr-nak, a budapesti követség ideiglenes ügyvivőjének írt.

10 Garret G. Ackerson budapesti amerikai ügyvivő 1959. július 16-án kelt válaszlevele Freeman H. Matthews bécsi amerikai nagykövethez. – Robert D. Murphy (1894–1978), 1955–1959

Matthews bécsi nagykövet ezt követően táviratban terjeszti föl az esetet Robert Murphynek.[11] Egy héttel később érkezik a távirati utasítás, mely megerősíti, hogy a washingtoni külügyminisztérium álláspontja szerint az US diplomáciai levelezést és távirati szolgáltatást nem engedélyezi Mindszenty bíboros és olyan személyek vagy hivatalok között, amelyek nincsenek kapcsolatban az US kormánnyal. „Az egyedüli kivétel a fenti szabály alól (1) 1958. október havában a budapesti követség, a római nagykövetség és az Apostoli Szentszék megegyezésre akart jutni a magyar rezsimmel: adjanak *salvus conductust* a bíboros számára, hogy részt vehessen a pápaválasztáson Rómában...", „illetve kevés további esetben, amikor a washingtoni külügyminisztérium bizalmas csatornákon keresztül szóbeli vagy nyitott borítékban írásos üzeneteket továbbított, amelyek nem tartalmaztak politikai vagy egyház(kormányzat)i információkat, csak és kizárólag a bíboros menedékes helyzetével kapcsolatosat, illetve a helyzetével kapcsolatos állásfoglalására vonatkozókat."[12]

Ezt követően Edward J. Trost aláírásával 1959. július 29-én Ackerson budapesti ügyvivőnek írt hosszabb levelében részletes utasítás érkezik. Informál arról, hogy Robert Murphy fölvette a kapcsolatot a washingtoni apostoli delegátussal, jelezte neki, hogy a bécsi nagykövetet utasította, hogy a küldeményt juttassa vissza a bécsi nunciusnak, majd, hivatkozással a márciusi állásfoglalásra leszögezte, hogy az Apostoli Szentszék jövőbeni alkalmi küldeményeit hajlandók továbbítani a bíborosnak, ha azok a washingtoni apostoli delegátuson keresztül érkeznek.[13] A levelezést 1959. július 31-én a bécsi amerikai nagykövetnek a budapesti ügyvivőhöz írt levele zárja.

Miért nem kaphatta meg Mindszenty bíboros ezt a két fontos zsinati küldeményt?

A választ abban találhatjuk meg, hogy az amerikaiak úgy értelmezték Mindszenty bíboros menedékes helyzetét, hogy – tekintettel a diplomáciai mentes-

---

között a politikai ügyekkel megbízott külügyminiszter-helyettes (Deputy Under Secretary of State for Political Affairs. Az amerikai külügyminiszter angolul State Secretary, államtitkár, amely cím a magyarországi gyakorlat szerint megtévesztő).

[11] 1959. július 20-án kelt, 193. sz. fölterjesztés.

[12] 1959. július 27-én kelt 845 sz. távirat, 2 lap, melyet mind Bécs, mind Budapest megkapott.

[13] Nem lévén még apostoli nuncius Washingtonban. Az Egyesült Államok és az Apostoli Szentszék 1984-ben létesített nagykövetséget, illetve apostoli nunciatúrát.

ségre – az amerikaiak budapesti nagykövetségét nem lehet fölhasználni sem egyházi, sem politikai tevékenység bázisaként. Az évek alatt kialakult rend szerint a bíboros csak a washingtoni külügyminisztériummal, illetve a Pápával és a bíboros államtitkárral levelezhetett, leveleit nyitott borítékban kellett átadnia, nem tartalmazhatott más jellegű anyagot, mint saját menedékes helyzetével kapcsolatosat, elsősorban annak megoldására, tehát tekintettel a követségről való távozására. A feltételeket később enyhítették, azzal a megfontolással, hogy szeretnék ismerni Mindszenty bíboros gondolkodását e kérdéssel kapcsolatban.

Mivel a vatikáni küldemény ismételt levelezést jelentett volna egy olyan kérdésben, amely nem Mindszenty bíboros személyes helyzetének megoldására irányult, az amerikaiak, a diplomáciai mentesség megtartása érdekében nem engedélyezték e két küldemény kézbesítését.

Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök válasza

A zsinati előkészítő bizottság aktái között megjelent, mint utaltunk rá, Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök válasza, 1959. szeptember 3. dátummal. Ebben olvasható a kérdőív iktatószáma: I C/59–1313 és dátuma: 1959. június 18. Shvoy püspök a körlevelet július 17-én kapta kézhez.[14]

A mellékletben megtaláljuk ennek teljes szövegét. Elemzésére itt nem vállalkozunk, csak annyit jelzünk, hogy többek között ő is javasolja a szentmise anyanyelven való végzését, igaz, csak annak első, tanító részében és csak katekumenek esetében.

Tanulságos lehet ebben a kötetben a szomszédos országok főpapjai válaszainak vizsgálata. Lengyelország és Jugoszlávia esetében majdnem minden főpásztor válaszolt, Csehszlovákia és Románia esetében pedig nem érkezett egyetlen válasz sem.

---

[14] *Acta et documenta,* i. m., Series I (Antepreparatoria), Volumen II. Consilia et vota Episcoporum ac Praelatorum, Pars II: Europa, 521. A teljes válasz: 521–523. – Magyar fordításáról Fejérdy András ezt írja: „Kisberk Imre és Shvoy Lajos püspökök javaslatai magyar fordításban fellelhetők: ÁBTL O–14963/2. 161–165." Fejérdy András: *Magyar javaslatok a II. Vatikáni Zsinatra,* i. m. 553. 26. jegyzet.

Melléklet

Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök javaslatai a Commissio antepreparatoria számára

Exc. Mi. P. D. Ludovici Shvoy
Episcopae Albae Regalensis (*Székesfehérvár*)
Albae-Regiae, die 3 septembris 1959

Eminentissime et Reverendissime Domine,

Grato animo accepi litteras aestimatissimas Eminentiae Vestrae in praeparatione Concilii Oecumenici sub numero I C/59–1313 die 18 iunii a. c. mihi datas et die 17 iulii acceptas. Proh dolor, per 5 hebdomadas in nosocomio detentus nunc tantum responsum dare valeo, veniam pro tardatione petens.

Animadversiones, propositiones et vota circa res et argumenta, quae in Concilio tractari poterunt, consilio quorumdam sacerdotum meorum peritorum et prudentium, nec non fidelissimorum, utens hisce inadiecto humillime propono.

Magna expectatione, magnoque gaudio oramus quotidie ut Spiritus Sanctus det gratiam suam copiosam Eminentiae Vestrae et Commissioni Antepraeparatoriae in praeparatione futuri Concilii Oecumenici in emolumentum Sanctae Matris Ecclesiae.

Eminentiae Vestrae Reverendissimae omni, qua par est reverentia et honore.

addictissimus in Christo
Ludovicus Shvoy
Pontificio Solio Adsistens, *Episcopus Albae Regalensis*

Grato et reverenti animo accepit Dioecesis nostra nuntium Sanctae Sedis Apostolicae de convocando Concilio et felices successus a *Deo optimo maximo* exorat in Concilio Oecumenico inaugurando atque in procuranda Sanctae Ecclesiae unitate.

Programma Concilii quod attinet, mea proposita ut sequuntur reverenter Eminentiae Vestrae submitto.

1. Ad unitatem Ecclesiae efficacius promovendam pastoribus et fidelibus ecclesiae orientalium et sectarum in sinum Sanctae Matris Ecclesiae redeuntium plane libero et magno animo in rebus mere disciplinaribus occurrendum esset.

2. Cum Sancta Fides nos doceat Virginem Matrem Dei omnium gratiarum esse Mediatricem, ut hanc doctrinam Sacra Synodus sollemniter proponat, valde optandum videtur.

3. Cura incumbit Synodo condemnandi maximum aetatis nostrae errorem, nempe materialismum aeque ac sententias sectasque socialisticas spiritualisticas. Non solum materialismus theoreticus, sed praecipue et practicus fidelium mentes inficit, qui se inordinata prosecutione bonorum temporalium et deliciarum terrenarum se prodit.

4. Sacra Synodus sollemniter determinet et declaret iura Ecclesiae, nominatim ius et potestatem Sanctae Sedis libere communicandi sine placito vel censura cuiuscumque potestatis civilis tam cum Ordinariis, quam cum clero et fidelibus catholicis.

5. Item extensio, terminique iurisdictionis Pontificalis atque Episcopalis apta circumscriptione firmanda esset: „Pastores atque fideles officio hierarchice subordinationis veraeque oboedientiae obstringuntur non solum in rebus quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent."

6. Multi fidelium in toto orbe vivunt a vita religiosa et ab intima unione Ecclesiae remoti si non seiuncti, quibus aequa cura ac separatis consulendum esset. Numquam non curavit Sancta Mater Ecclesia eorum salutem. Hodie quoque instituta plurima, instrumenta technica recentissima, coordinatio Associationum Laicorum, renovatio Constitutionum Religiosorum, vivificatio vitae parochialis, renovatio sacrae Liturgiae, reformatio catechismi, actiones paedagogicae et charitativae, etiam quaedam ordinatio practica disciplinarum tehologicarum ad praedicandum verbum in theologia sic dicta kerygmatica aliaque similia hunc finem respiciunt. Quae omnia commendanda essent.

7. Applicanda esset a Concilio Oecumenico coordinatio mediorum et methodorum cum grandi missione Ecclesiae ad hominem nostri saeculi. Desideratur instructio tironum theologiae non solum scientifica, sed maxime practica, ut ita dicam polytechnica, qua ad exemplum aliquarum communitatum Religiosorum, e. g. Salesianorum, Societatis Verbi divini, Societatis Iesu, vel olim Seminarii S. Sulpicii, futuri animarum pastores non solum normas directivas addiscant, sed et habitus facultatesque practicas acquirant.

8. In organismo paroeciali locus adscribendus esset apostolis laicis, quorum sufficienti instructioni consulendum esset. Actio Catholica in hunc finem reformanda et modernisanda esset.

9. Desideratur ulterior progressus Liturgiae decretis Pontificiis iam feliciter promotae eo sensu, ut assistens populus facilius strictiusque actionibus liturgicis se consociet et participare possit.

10. Optandum esset introductio linguae vernaculae in prima parte Missae quae catechumenorum dicitur, porro in administrandis sacramentis et sacramentalibus.

11. Respectu Officii Divini consulendum esset, ut clerici fructus uberiores ex eo pro vita sua spirituali et praxi pastorali carpere possint. Suadetur reductio psalmodiae latinae saltem ad partem cum obligatione persolutionis partim mane, partim vespere; lectionum autem extensio ad tempus taxatum, sed cum libera selectione partis alterius ex S. Scriptura eiusque versionibus aut commentariis probatis, partis alterius ex documentis Ecclesiae (v. *Enchyridia* typographi Herder), ex variis Liturgiis, ex libris SS. Patrum, Doctorum, theologorum probatorum.

12. Sacerdotibus saecularibus respectu bonorum spiritualium ex ea manantium suadenda esset et enixe commendanda vita communis.

13. Cum de derogatione coelibatus haec et alia audiantur, S. Synodus disciplinam nostram haereditariam confirmet consolidetque. Disciplina cleri etiam sensu Synodi Vaticani et Litterarum Encyclicarum Pii Papae IX *Quanta cura* circumscribenda esse videtur.

14. Organisatio et regimen Ecclesiae indigentiis temporis hodierni coaptanda essent. Dioeceses enormae magnitudinis in partes dividendae essent, ut ab Ordinario perspiciantur et facilius gubernentur.

15. Censura atque index librorum prohibitorum revisenda essent, sed et adiunctis modernis (cinematographia, radio, televisio) providenda essent.

16. Omnino necessarium videtur ut castitas connubiorum catholicorum contueatur; abusus et damna sacramentum matrimonii imminentia arceantur et damnentur; educatio prolis christiana vindicetur, solemniter declaranda essent ius et libertas Ecclesiae a divino Fundatore data parvulos et iuventutem in vita christiana et fide catholica imbuendi et educandi tum in scholis, quam in sodalitatibus religiosis.

LUDOVICUS SHVOY
Episcopus Albae Regalensis